

SPRAWY KOŚCIOŁA RZYMSKOKATOLICKIEGO NA FORUM SEJMU ODRODZONEJ POLSKI. ROZWAŻANIA NA KANWIE INTERPELACJI POSELSKICH Z LAT 1919–1922

Mieczysław Ryba

Katedra Świata Hiszpańskiego, Polityki i Relacji Międzynarodowych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Department of Spanish World, Politics and International Relations, The John Paul II Catholic University of Lublin
e-mail: lipin@kul.lublin.pl

Streszczenie. Artykuł powyższy dotyczy sporów, jakie miały miejsce na forum polskiego parlamentu w pierwszych latach po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Opierając się głównie na źródłach archiwalnych, autor opisał uwarunkowania, jakie towarzyszyły poszczególnym grupom politycznym, jeśli mówimy o ich stosunku do Kościoła katolickiego. Motywem krytyki Kościoła był z jednej strony tradycyjny, wiejski antyklerykalizm, z drugiej lewicowe inspiracje ideologiczne u poszczególnych polityków. Ówczesna lewica europejska (w tym polska) dążyła do odsunięcia Kościoła od wpływu na bieżące życie społeczno-polityczne kraju. Z tego między innymi powodu w interpelacjach poselskich posłów lewicy znajdujemy ostre ataki na poszczególnych księży katolickich. Prawica polska zaś w sposób zdecydowanie przychylny odnosiła się do kleru katolickiego, uznając kluczową rolę Kościoła katolickiego w kształtowaniu porządku społecznego w II Rzeczypospolitej.

Słowa kluczowe: antyklerykalizm, lewica, prawica, interpelacje sejmowe

Ułożenie stosunków państwo – Kościół w II Rzeczypospolitej zależało od różnych czynników. Jednym z kluczowych były kwestie ideologiczne. Polskie partie polityczne w dużej mierze nawiązywały do ogólnoeuropejskich trendów ideowych, gdzie kręgi lewicowe charakteryzował nie tylko radykalny antyklerykalizm, ale niejednokrotnie wojujący ateizm. W polskich środowiskach kościelnych obecna była duża obawa, że przeniesienie na rodzimy grunt niesławnych wzorców francuskich rozpęta wojnę religijną w kraju. Z niepokojem obserwowano, co działo się na niwie sejmowej w Warszawie już od 1919 r.¹ Ciekawie jawiły się tutaj interpelacje zgłaszane przez posłów różnych opcji w sprawach kościelnych.

Wśród posłów lewicy pojawiały się interpelacje dotyczące nawet najbardziej lokalnych konfliktów w poszczególnych parafiach, gdzie oczekiwano, aby władze centralne rozstrzygały różne drobne spory majątkowe czy obyczajowe. Naj-

---

¹ Problem ten był podnoszony przez polskich hierarchów już od samego początku istnienia II RP. Por. A. Kudłaszyk, *Elementy doktryny społeczno-politycznej arcybiskupa Józefa Teodorowicza*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne”, t. XXVII, z. 4, 1980, s. 40.

częściej oskarżano poszczególnych proboszczów o nadmierne pobieranie opłat, o niemoralne prowadzenie się, o konflikty z lokalną społecznością parafialną². Oczywiście można byłoby postawić tezę, że była to rzeczywista troska polityków lewicy o stan relacji społecznych na poziomie religijnym w różnych częściach kraju. Nie sposób jednak zrozumieć, by tak nieraz marginalne kwestie musiały być poruszane z trybuny sejmowej i by potrzebna była w każdym przypadku reakcja władz państwowych. Można snuć przypuszczenie, że mieliśmy tu raczej do czynienia ze szczególną tendencją wyszukiwania przykładów konfliktowych w sferze życia religijnego w Polsce, by zmanifestować swoją wizję ideologiczną ułożenia spraw na linii państwo – Kościół³.

W kręgach kościelnych panowało przekonanie, że tego typu wystąpienia nie były podyktowane żywą troską o moralną kondycję Kościoła, ale uprzedzeniami ideologicznymi⁴. Dla przykładu zastanawiająca była troska posłów lewicy o losy różnych grup religijnych, powszechnie wówczas uznawanych za sekty, w sytuacji częstych ataków tych posłów na Kościół katolicki⁵. Na przykład znamieną była interpelacja socjalistycznego posła Kazimierza Czapińskiego i towarzyszy z 31 stycznia 1920 r. dotycząca rzekomych prześladowań religijnych w Polsce. Chodziło o traktowanie Stowarzyszenia Badaczy Pisma Świętego, którzy rozszerzali swą działalność w województwie krakowskim szczególnie w środowisku

² Przykładowa interpelacja posła Józefa Putka i towarzyszy z 1919 r. (wówczas PSL „Lewica”) zawierała m.in. takie zarzuty: „W roku 1918 proboszcz parafii Łączki Kucharskie zajmował się zbieraniem składek na rekonstrukcję kościoła bez przyzwolenia komitetu parafialnego, względnie władz państwowych. Dotąd nie wiadomo, ile pieniędzy zebrał i gdzie są ulokowane, albowiem składkowanie odbywało się bez kontroli”. AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dep. V Wyznań Religijnych, Referat Wyznań Katolickich, Sejm, I kadencja sejmu 10 II 1919 – 27 XI 1922, Interpelacje poselskie klubów, związków oraz posłów ułożone wg nazwisk interpelantów, t. IV, Interpelacje posła Putka, 1919–1922, 1924, sygn. 422 (mikrof. 9416), k. 11. W innej interpelacji czytamy: „W dniu 6 maja 1920 roku [...] wniesiona została w sejmie interpelacja, do Pana Ministra Spraw Wewnętrznych, w której interpelanci zapytywali, czy by Pan Minister nie zechciał za pośrednictwem Starostwa w Wadowicach przeprowadzić dokładnej kontroli rachunków z dochodów i rozchodów kościelnych w szeregu parafii powiatu wadowickiego. W interpelacji podniesiono, że proboszczowie w tych parafiach znaczne dochody należne nie im, lecz funduszowi kościelnemu, sami dla siebie pobierają, a w szczególności z różnych ofiar kościelnych [...]”. AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dep. V Wyznań Religijnych, Referat Wyznań Katolickich, Sejm, I kadencja sejmu 10 II 1919 – 27 XI 1922, Interpelacje poselskie klubów, związków oraz posłów ułożone wg nazwisk interpelantów, t. IV, Interpelacje posła Putka, 1919–1924, sygn. 422 (mikrof. 9416), k. 119.

³ Por. S. Michałowski, *Religia i Kościół rzymskokatolicki w myśli politycznej Polskiej Partii Socjalistycznej*, w: *Religia i Kościół rzymskokatolicki w polskiej myśli politycznej 1919–1993*, wyd. UMCS, red. J. Jachymek, Lublin 1995, s. 135–150.

⁴ M. Ryba, *Kościół lubelski w walce o oblicze ideowe inteligencji w okresie międzywojennym*, w: *Błogosławiony biskup Władysław Goral. Czas i miejsce posługi*, red. C. Taracha, wyd. Polihymnia, Lublin 2009, s. 23–30.

⁵ Por. *Odezwa Biskupów Polskich w sprawie sekt*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 6 (1922), s. 188.

amerykańskich reemigrantów. Odpowiedź ministerstwa dość jasno określała tę działalność jako sekciarską, jednak przeczy jakoby dochodziło do jakichkolwiek prześladowań tej grupy⁶. Bardzo znaczący był komentarz socjalistycznego „Robotnika” do całej sprawy. Czytamy:

Wnosząc interpelację w sprawie «Badaczy Pisma Świętego», towarzysze nasi kierowali się – oczywiście – nie jakąkolwiek sympatią dla sekt religijnych lub jakąkolwiek chęcią ich popierania, lecz zasadą *wolności sumienia*, która wszystkim – według Konstytucji – przysługuje. W praktyce władze nasze aż nadto często tę wolność sumienia gwałcą, nieraz wprost niewolniczo spełniając polecenia biskupów katolickich⁷.

Zatem sprawy stosunków państwo – Kościół w okresie międzywojennym wzbudzały spore emocje, nie były elementem powszechnej zgody politycznej⁸. Bardzo ożywioną działalność w tej materii przejawiała lewica grupująca się wokół Polskiej Partii Socjalistycznej i PSL „Wyzwolenie”. Nawet w czasie wojny polsko-bolszewickiej antyklerykalne nastawienie socjalistów utrzymywało się⁹. Zawsze bardzo ostro krytykowana była agitacja polityczna duchownych w świątyniach. Pamiętajmy, że był to czas czynnego uczestnictwa duchowieństwa w pracach polskiego parlamentu. W „Robotniku” z czerwca 1920 r. czytamy:

Księża biorą udział w pracach Sejmu, agitowali na swoje listy wyborcze przy wyborach do tego sejmu – agitowali namiętnie, gwałcąc ciszę i świętość kościołów, przeznaczonych dla odprawiania obrzędów religijnych, rozgwarem i zgiełkiem partyjnych walk i napaści¹⁰.

Duchowieństwo sprzeciwiało się rezolucji sejmowej wzywającej rząd do wniesienia projektu ustawy co do przeniesienia prawa patronatów na gminy. Do Marszałka Sejmu napływały petycje duchowieństwa opierające się takim rozwiązaniom. Dnia 6 kwietnia 1920 r. została uchwalona petycja duchowieństwa dekanatu uniejowskiego następującej treści:

⁶ AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dep. V Wyznań Religijnych, Referat Wyznań Katolickich, Sejm, I kadencja sejmu 10 II 1919 – 27 XI 1922, Interpelacje poselskie klubów, związków oraz posłów ułożone wg nazwisk interpelantów, t. IV, Interpelacje posła Putka, 1919–1922, 1924, sygn. 422 (mikrof. 9416), k. 539.

⁷ *W sprawie prześladowań religijnych w Polsce. Odpowiedź na interpelację*, „Robotnik” 14 lipca 1922, nr 189.

⁸ Jednoznacznie w tych sprawach cały czas zabierali głos biskupi. Por. Henryk Przeździecki z Bożego zmiłowania i Stolicy Apostolskiej Biskup Podlaski. *Duchowieństwu i wiernym Diecezji Podlaskiej pozdrowienie w Panu i błogosławieństwo pasterskie*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 11–12 (1920), s. 249–259.

⁹ Por. M. Ryba, *Poglądy biskupa Mariana Leona Fulmana na temat miejsca religii w polskim państwie w świetle listu pasterskiego z 3 maja 1920*, w: *Pater Ecclesiae Lublinensis. Studia w 65. rocznicę śmierci biskupa Mariana Leona Fulmana (1866–1945)*, red. J. R. Marczewski, Lublin 2010.

¹⁰ *Księża anarchia*, „Robotnik” 14 czerwca 1920, nr 159. W pracach parlamentu w pierwszym okresie niepodległej Polski brali również udział niektórzy biskupi. Por. *Z pobytu J. E. Ks. Arcybiskupa Teodorowicza na Ziemi Podlaskiej*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 2 (1919), s. 54–55; J. Teodorowicz, *Do ludności polskiej powiatów Siedleckiego, Sokółowskiego i Węgrowskiego*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 2 (1919), s. 55–57.

Duchowieństwo Dekanatu Uniejowskiego [...] protestuje przeciwko rezolucji uchwalonej przez Sejm Ustawodawczy, wzywającej rząd do wniesienia projektu przeniesienia prawa patronatów na gminy, zaznaczając jednocześnie, że uchwała sejmu sprzeciwia się zasadniczym prawom Kościoła, że sprzeczna jest z zasadą konstytucyjną, przyjętą przez Komisję Konstytucyjną, stanowiącą, że Kościół katolicki rządzi się swoimi prawami; że wprowadzenie tej zasady niezawodnie spowodowałoby walkę religijną, a ta nie jest w interesie nie tylko Kościoła, ale tym bardziej Państwa, że sprowadziłaby rozłam wśród parafii i walkę polityczną przeniosłaby na teren życia parafialnego¹¹.

Mimo że mówiliśmy wówczas tylko o rezolucji sejmowej, a nie o ustawie, konflikt rozgorzał na dobre. Do łaski marszałkowskiej wpływały interpelacje o bardzo mocno antyklerykalnej treści. Posłowie PPS dnia 6 lipca 1920 r. złożyli interpelację w sprawie deklaracji dziekanów diecezji kujawsko-kaliskiej odmawiających posłuszeństwa uchwale sejmowej w sprawie patronatu kościelnego. Czytamy:

Wystąpieniem swoim dziekani stwierdzili, iż nie uznają istniejących w Rzeczypospolitej Polskiej władz i instytucji, zadeklarowali się przeto jako jawni wrogowie Państwa i narodu. Zapytujemy więc Pana Prezydenta Ministrów, co uczynić zamierza, aby winni nieposłuszeństwa wobec ustaw obowiązujących w Rzeczypospolitej pociągnięci zostali do odpowiedzialności sądowej?¹².

W słowach tych zawarte były sugestie wytaczania procesów sądowych duchowieństwu, rzekomo sprzeciwiającemu się władzom państwowym. Ludzie Kościoła odnajdywali w tym nawiązanie do antyklerykalnej polityki wielu państw zachodnich z przełomu XIX i XX w.

Jak widzimy, w interpelacjach poselskich dotyczących Kościoła i duchowieństwa katolickiego, dominowali posłowie lewicy. Z dzisiejszego punktu widzenia trudno sobie wyobrazić, jak bardzo szczegółowymi kwestiami z życia parafialnego zajmowali posłowie władze państwowe. Mocno w te kwestie wchodził posłowie PSL „Lewicy”. Skarżono się na księży proboszczów, że zbierają zbyt duże ofiary na różne cele, że niemoralnie się prowadzą¹³. Interpelacje pokazujące najrozmaitszego kalibru przewinienia księży pojawiały się ze strony tej grupy posłów nader często, nie wyłączając najcięższego dla Kościoła

¹¹ AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dep. V Wyznań Religijnych, Referat Wyznań Katolickich, Sejm, Instrukcje z zakresu postępowania w sprawach sejmu i senatu, 1920–1930, sygn. 418 (mikrof. 9412), k. 550.

¹² Pod interpelacją podpisali się m.in. poseł Daszyński, Niedziałkowski, Napiórkowski i in. AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dep. V Wyznań Religijnych, Referat Wyznań Katolickich, Sejm, Instrukcje z zakresu postępowania w sprawach sejmu i senatu, 1920–1930, sygn. 418 (mikrof. 9412), k. 549.

¹³ We wnioskach jednej z takich interpelacji zgłoszonej dnia 6 kwietnia 1922 r. czytamy: „Podpisani zapytują Panów Ministrów: Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego tudzież Spraw Wewnętrznych, co zamierzają uczynić w celu położenia kresu gorszącemu postępowaniu ks. Jędrzeja Sękowskiego, jak również, czy skłonni są wydać polecenie w sprawie zbadania rachunków kościoła i bezpiecznego ulokowania funduszy kościelnych?”. AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dep. V Wyznań Religijnych, Referat Wyznań Katolickich, Sejm, I kadencja sejmu 10 II 1919 – 27 XI 1922. Interpelacje poselskie klubów i związków oraz posłów ułożone według nazwisk interpelantów, t. I, sygn. 419 (mikrof. 9413), k. 19.

i państwa okresu wojny polsko-bolszewickiej¹⁴. Skala różnorodnych doniesień (często były to interpelacje zbiorcze), wykazujących domniemane nadużycia moralne w wielu parafiach świadczą, że działania lewicy ludowej nie wynikały tylko z troski o stan moralny życia na wsi, lecz miały podtekst ideologiczny¹⁵. Pozostaje otwarte pytanie, jak silnie ideologia dotknęła te środowiska, a do jakiego stopnia chodziło o dość tradycyjny, wiejski antyklerykalizm i zwykłą walkę polityczną, która odbywała się w środowisku ówczesnej wsi polskiej (duchowieństwo wówczas niejednokrotnie rywalizowało z chłopami z ruchu ludowego o głosy w wyborach parlamentarnych).

PSL „Piast” w programie przyjętym 20 listopada 1921 r. podczas Kongresu Wszedzielnicowego w Warszawie przyjął następujący punkt:

Stwierdzając, że masy ludu polskiego są głęboko religijne i doceniając w pełni znaczenie religii w życiu jednostek i społeczeństwa, PSL stoi na stanowisku przestrzegania zasad Chrystusowych w życiu prywatnym, społecznym i państwowym. Nadużywanie jednak religii w sprawach i walkach partyjnych uważa się za niewłaściwe i szkodliwe¹⁶.

Od strony ideowej deklaracja powyższa miała bardzo istotne znaczenie. Mimo pozytywnego odniesienia się „Piasta” do spraw religijnych, w tle pozostawały zadawnione konflikty Wincentego Witosa z częścią galicyjskiego kleru. Znajdowały one również swe odbicie w okresie międzywojennym¹⁷. Jedną z interpelacji złożoną przez tę grupę posłów dotyczyła niedopuszczalnego – ich zdaniem – „wykorzystywania ambony do celów politycznych” przez księdza Franciszka Kozłowskiego, proboszcza w Harklowej (pow. Nowy Targ), który miał zaatakować podczas kazania posłów miejscowego powiatu¹⁸. Okazuje się, że interpelacje tego typu były przez urzędników traktowane poważnie, sprawy badano i wyjaśniano. Nie ulega wątpliwości, że sytuacje takie powodowały swoisty nacisk psychologiczny na duchowieństwo. Powyższy przykład z Harklowej

¹⁴ Przykład – interpelacja w sprawie zachowania proboszcza w Pcimiu pow. Myślenicki z czerwca 1920 r. Tamże, k. 121.

¹⁵ Por. Tamże, k. 218–299.

¹⁶ *Programy stronnictw ludowych. Zbiór dokumentów*, red. S. Lato, W. Stankiewicz, Warszawa 1969, s. 196.

¹⁷ Archiwum Diecezjalne w Tarnowie, Abp Wałęga Leon, Korespondencja, sygn. PWb I, knbl.

¹⁸ W interpelacji z dnia 21 czerwca 1921 r. posłowie skarżyli się na księdza ks. proboszcza Franciszka Kozłowskiego z Harklowej, pow. Nowy Targ, który publicznie krytykował rząd Witosa i posłów ludowych. „W święto Zielonych Świątek b. r. ks. proboszcz Franciszek Kozłowski [...] poświęcił całe swe kazanie agitacji politycznej, rzucając obelgi na rządy Prezydenta Witosa, a nadto obrzucając posłów tego powiatu najbrutalniejszymi oszczerstwami. Wołał z ambony do parafian: «Wasi posłowie chłopscy nie bronią wiary, ale się z niej naśmiewają» (podpisani posłowie: Jan Cienciara, A. Kramarczuk, A. Gałka, J. Błyskosz, Jan Zawada, D. Brejski, Bobek, Witkowski, Łaskuda, Walczuk i in.)”. AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dep. V Wyznań Religijnych, Referat Wyznań Katolickich, Sejm, I kadencja sejmu 10 II 1919 – 27 XI 1922. Interpelacje poselskie klubów i związków oraz posłów złożone według nazwisk interpelantów, t. I, sygn. 419 (mikrof. 9413), k. 89.

skończył się przesłuchaniem księdza w miejscowym starostwie. W sprawozdaniu z tego przesłuchania czytamy:

W powyższych protokolarnych zeznaniach ks. Kozłowski zaprzecza stanowczo, aby poświęcił wspomniane w interpelacji kazanie agitacji politycznej, aby obrzucał posłów tamtejszego powiatu oszczerstwami i rzucał obelgi na Rządy Pana Prezydenta Ministrów [...] Ks. Kozłowski oświadczył [...], że wyrażenia: «Wasi posłowie» użył w znaczeniu najogólniejszym, na jakie pozwala retoryka kaznodziejska i miał w tym wypadku na myśli posłów wybieranych w ogóle przez katolików nie tylko w Polsce, lecz we wszystkich Państwach, w szczególności zaś nie miał deponent na myśli posłów z Podhala, ani posłów żadnego stronnictwa¹⁹.

Nie były to czasy, gdy używało się urzędzeń nagrywających, w związku z tym nie sposób rozstrzygać, kto w tym sporze miał rację. Należy pamiętać, że percepcja prostych ludzi niekoniecznie musiała być na tyle wysublimowana, by bardziej wyszukane sugestie księdza proboszcza rozumieć w sposób ogólny. Zatem odbiór kazania mógł być nieadekwatny do jego rzeczywistej treści. Zatem należy zauważyć, że to nie tylko świat ówczesnej polityki był poddany presji duchowieństwa (wpływ kapłanów na wiernych). Posłowie mieli potężne narzędzie nacisku na kler, dodajmy nacisku, który nawet w dzisiejszej dobie jawiłby się jako próba zamykania ust (pogwałcenia wolności słowa). Ksiądz przesłuchiwany w powiecie za „niepoprawne politycznie kazanie” to rzecz bardzo wymowna.

Interwencje posłów w sprawie „politycznych kazań” ze środowiska ludowców zdarzały się często²⁰. Wynikało to również z faktu, że wpływ proboszczów wiejskich na decyzje wyborcze ludności był z pewnością o wiele większy niż w miastach. Czasem pojawiały się interpelacje zupełnie nietypowe. 2 czerwca 1919 r. grupa posłów pod przewodnictwem Tomasza Dąbala domagała się dofinansowania przez rząd odbudowy kościoła parafialnego w Pniowie (powiat tarnobrzelski) po zniszczeniach wojennych. Było to zjawisko szczególne z uwagi na fakt, że poseł Dąbał należał do grona bodaj najbardziej radykalnych posłów ówczesnego sejmiku, który niedługo potem nawiązał współpracę w komunistami²¹. Pod interpelacją podpisał się Jan Stapiński z kolegami (PSL „Lewica”), a więc polityk również znany ze swego antyklerykalizmu²². Można zatem wysnuć przypuszczenie, że politycy lewicy musieli liczyć się z religijnością ludności polskiej na wsi. Stąd z jednej strony pojawiające się z ich strony ataki na duchowieństwo, z drugiej interpelacja o dofinansowanie odbudowy kościoła parafialnego²³.

¹⁹ Tamże, k. 110.

²⁰ Por. Interpelacja z dn. 17 czerwca 1921 r. w sprawie proboszcza w Jeziernej. Tamże, k. 439.

²¹ Dąbał Tomasz Jan (1890–1937) w: http://bs.sejm.gov.pl/F?func=find-b&request=000000282&find_code=SYS&local_base=ARS10 (dotęp: 16.02.2015)

²² AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dep. V Wyznań Religijnych, Referat Wyznań Katolickich, Sejm, Instrukcje z zakresu postępowania w sprawach sejmiku i senatu, 1920–1930, sygn. 419 (mikrof. 9413), k. 577.

²³ Zob. interpelacja tejże grupy posłów z dn. 1 lipca 1919 r. AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dep. V Wyznań Religijnych, Referat Wyznań Katolickich,

Jak wiadomo, wiodącym środowiskiem prawicowym w ówczesnym parlamencie był Związek Ludowo-Narodowy. Jego stosunek do Kościoła był zdecydowanie pozytywny²⁴. Idąc tropem szczegółowych przykładów zaangażowania posłów narodowych w życie religijne, warto powołać się na interpelację polityków ZLN z 4 maja 1922 r. Chodziło o doniesienia prasowe, jakoby w Warszawie środowiska wolnomyślicielskie chciały otworzyć „gminę bezwyznaniową”.

Wobec tego, że Ustawa Konstytucyjna nie zna gmin bezwyznaniowych i że ludzie bezwyznaniowi o najrozmaitszych przekonaniach, zazwyczaj rozbieżnych nie mogą tworzyć gminy o charakterze publicznym, wyznaniowym, podpisani zapytują Pana Ministra: 1. Czy prawdziwymi są pogłoski o dążeniu do utworzenia gminy bezwyznaniowej? 2. Czy Pan Minister uznaje, że gmina taka nie jest dopuszczalną wobec obowiązujących postanowień Konstytucji Polskiej?²⁵.

Widzimy tu w sposób konkretny wyrażaną troskę o życie religijne w Polsce. Posłom narodowym chodziło nade wszystko o ochronę społeczeństwa przed agitacją szkodliwych, ich zdaniem, wpływów kręgów wolnomyślicielskich i antyreligijnych.

Kręgi chadeckie (posiadające w swoich szeregach sporą liczbę kapłanów) wprost domagały się wsparcia dla pracy duszpasterskiej Kościoła katolickiego²⁶. W interpelacji z dnia 13 maja 1921 r. posłowie ci zwrócili uwagę na zaniedbania w opiece duszpasterskiej Polonii przyjeżdżającej za pracą do Nowego Jorku. Zdaniem interpelatorów ów brak opieki powodował, że ludność polska wystawiona była na posługę księży niemieckiego czy litewskiego pochodzenia, co było wykorzystywane na szkodę Polski²⁷. W powyższym rozumowaniu mamy bardzo silne ukazanie zbieżności interesu narodowego polskiego z pracą duszpasterską Kościoła. Tego typu widzenie spraw będzie charakterystyczne dla kręgów prawicy polskiej w okresie międzywojennym.

Sejm, Instrukcje z zakresu postępowania w sprawach sejmiku i senatu, 1920–1922, sygn. 420 (mikrof. 9414), k. 17–18.

²⁴ E. Maj, *Religia i Kościół rzymskokatolicki w myśli politycznej Narodowej Demokracji (1918–1939)*, w: *Religia i Kościół rzymskokatolicki w polskiej myśli politycznej 1919–1993*, wyd. UMCS, red. J. Jachymek, Lublin 1995, s. 121–134.

²⁵ AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dep. V Wyznań Religijnych, Referat Wyznań Katolickich, Sejm, I kadencja sejmiku 10 II 1919 – 27 XI 1922. Interpelacje poselskie klubów i związków oraz posłów ułożone według nazwisk interpelantów, t. I, sygn. 419 (mikrof. 9413), k. 54.

²⁶ Por. B. Pawłowski, *Religia i Kościół rzymskokatolicki w myśli politycznej Chrześcijańskiej Demokracji*, w: *Religia i Kościół rzymskokatolicki w polskiej myśli politycznej 1919–1993*, wyd. UMCS, red. J. Jachymek, Lublin 1995, s. 47–64; por. J. Rabiński, *Nurt chrześcijańskodemokratyczny w II Rzeczypospolitej*, red. M. Ryba, wyd. KUL, Lublin 2012, s. 125–160.

²⁷ Interpelację podpisali dr T. Dymowski, Kamiński, ks. Kaczyński, Miedziński, St. Michalak, Puszak, Adam Piotrowski, Fiołka, Frąckowiak, Łabęda, Załęski, Gdyk, dr. Ks. Hłasko, ks. Adamski, Z. Lewandowski. AAN, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Dep. V Wyznań Religijnych, Referat Wyznań Katolickich, Sejm, Instrukcje z zakresu postępowania w sprawach sejmiku i senatu, 1920–1930, sygn. 419 (mikrof. 9413), k. 592.

PODSUMOWANIE

Polskie życie polityczne w pierwszych latach po odzyskaniu niepodległości było nacechowane, jak praktycznie we wszystkich krajach europejskich, dużą dozą sporów ideologicznych. Stosunek poszczególnych ugrupowań do Kościoła rzymskokatolickiego miał ogromne znaczenie z uwagi choćby na rolę, jaką spełniał katolicyzm polski w czasie zaborów. Duchowieństwo w tym czasie niejednokrotnie czynnie uczestniczyło w życiu politycznym, księża nierzadko kandydowali w wyborach parlamentarnych. Antyklerykalizm różnych ugrupowań miał zatem niejednokrotnie związek z walką o głosy wyborców. Szczególnie widać to było na wsi. Jednakże różne mogły być motywacje poszczególnych grup politycznych, atakujących księży. Posłom PSL „Piaś” chodziło o wyeliminowanie agitacji politycznej w kościołach, która wpływała na obniżenie liczby głosów oddanych na tę partię. Wielu działaczy „Piasta” przyjmowało w różnych sprawach postawę antyklerykalną, ale nie antyreligijną. Widać to było również w oficjalnych dokumentach wydawanych przez to stronnictwo.

Dla socjalistów i różnych bardziej radykalnych działaczy chłopskich (PSL „Wyzwolenie”, PSL „Lewica”) do głosu dochodziły kwestie ideologiczne. Konflikt dotyczył zatem fundamentalnej kwestii: miejsca Kościoła w życiu publicznym odrodzonego państwa. Dla działaczy lewicowych bardzo ważnym było usunięcie wpływu Kościoła na bieg spraw w życiu państwowym.

Dla ugrupowań prawicowych (narodowcy, chadecy) Kościół rzymskokatolicki stanowił fundament życia społecznego w Polsce. Widać to wyraźnie w interpelacjach, jakie posłowie prawicy składali w sejmie, w przeważającej mierze nawołując do obrony interesów Kościoła katolickiego.

MATTERS OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH IN THE PARLIAMENT
OF THE REBORN POLAND. DISCUSSION ON THE BASIS OF REPRESENTATIVES'
INTERPELLATION IN 1919–1922

Abstract. The article concerns the discussions taking place in the Polish parliament in the first years after Poland's regaining independence. Basing mainly on archives, the author describes the factors related to particular political parties as far as the attitude to the Catholic church is concerned. The reasons for criticizing the Church was, on the one hand, traditional rural anti-clericalism and, on the other hand, leftist political sentiments of some politicians. The contemporary European left (including the Polish left) strove to eliminate the Church's influence on the current socio-political reality of their countries. Among other things, this was the reason why many inquiries by leftist politicians contained fervent attacks on certain Catholic priests. The right, in turn, had a more positive attitude towards the clergy, recognizing their key role in the shaping of social order in the interwar Poland.

Key words: anti-clericalism, the left, the right, parliamentary interpellation

Translated by Hubert Kowalewski